

TŐZSÉR ÁRPÁD

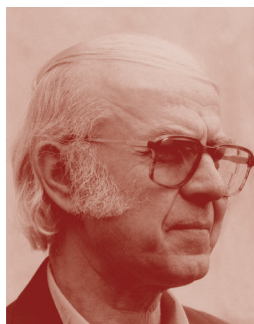
Deborah avagy az Éden szíve

1.

Az ősz mindig ugyanúgy jön: ködök,
egy-egy buzgó, korai hópehely,
araszoló vaksi lovak az utcán,
az út mentén szellemllek a fák,
s az ablakokra holt levél tapad.
(Deborah vagyok, John Milton leánya,
holt levél a kései századoknak,
mely nagy fáról hullt, de maga kicsi,
értelmét az Idő olvassa majd!)

2.

Torlódik a tudás a fában a
kezdetről s a végről, a törzseikre
újabb évgyűrűket húz az idő,
s a lelkekre sziszegve ráfeszül
a sejtés abroncsa: hogyha az Úr
őszi egekből is havat szakaszthat,
akkor szabad akaratunkat is
bármikor visszavonhatja. (Eme
merengés nem az eposzok neme,
tudom, de mit csináljak, ha az ősz
világúr-szele most errefelé
sodor, hulló levelet. – Folytatom.)
Az év rítusaiban a Genézis
s az Édenből való kiűzetés
játszódik újra: emlékeztetőnek
ezrediziglen is kihajtatunk
a Nyári Kertből, döndül a kapu
mögöttünk, és a Föld méhe bezárul.

A buja ősfákat a lázadó
angyalsereg visszahajlítja a
vak, egynemű tengerekbe s telekbe,
s egyszer majd végleg elvesz édenünk.

3.

Deborah, a költő Milton leánya, ki, bár nem tudja, maga is poéta, mélyben kojtoló kételyekkel – már álmában is az Elveszett Paradicsomot írja, illetve másolja persze. Az apja diktál, ő ír, de azt is mondhatnánk: valami fehér tűz lapjáról másol, amelyre, mint a Tórát egykor az Isten, a vak Milton fekete lánggal rója a Teremtés betűit, hangját, jelentésük az évszázad „generálbasszusa” (a barokk) s a „népfölség” eszméje, de ő, Deborah, már rég nem különbözteti meg az apja vasbordás kreatúráit saját imáitól és a mennyei közállapotoktól. Számára az Úr, az Apja s a blankvers, a mindenhol jelen levő, mindent keresztül-kassul érező poétikai őselv: a jambus jelenti a Világot. Mindezt persze nem gondolja át, sokkalta kisebb herézisekért is keményen megróná magát, a Szent Hármast ilyen tálalásban a Sátán művének tartaná, ha egyáltalán eszébe jutna ilyesmi: ő nem latolja, hanem éli e profán Hármasságot. Ma azt álmodta, ő Éva, s az Édenben búcsúzik virágaitól, melyeket először ő nevezett meg, ő rakta, rendezte glédába jácintjait, hortenziáit, de most az Úr haragjától úzve el kell hagynia őket. Így merengett, s búcsúzott valóságos kertjétől is, két édentől fosztotta meg az ősz s a sértett, bosszuló Hatalom. S hozzá Albemerle herceg, akinek látogatását egy inas tegnap jelentette be apjának, fekete hintóján a Sátánt idézve, áthajtott kertjén, letarolva, mit az Úr s az Ősz meghagyott.

4.

Deborah nem érdemli talán a dühöt és bosszút, ő csak annyiban lázad, hogy a tollába mondott haragot, vért másként olvassa, mint ahogy írja; azt írja: Az Égi talaj terítve törött fegyverrel, halomban a harckocsik, gomolyban a dühödt, tajtékozó paripák s kocsihajtók – s ezt olvassa: Jaj, én vagyok az „Elveszett Paradicsom” első s igazi vesztese, én, Deborah-Éva, ki elsőként olvasom apám veszteségeinek végtelen sorát a mítoszok ősi lupéjától szinte elviselhetetlenre nagyítva, s vice versa: a biblia csillagok közé feszített drámái személyes közelükkel engem is szereplő-részessé avatnak. Sokszorosan élem a kozmikus veszteséget, égi és földi édenünk elvesztését. Itt tart apa és lánya a kettős őszben, mikor csengetnek, s Deborah a külvilág számára már régen zárt ajtót ma kivételesen kinyitja, s a küszöbön a tegnapi inast s egy fiatalos alakú, de őszülő nemes urat lát, aki Albemerle herceggént mutatkozik be, s „John Milton barátomat” keresi.

5.

Mikor a vak költő e hangot meghallja, s a hangból George Monckra, Cromwell egykori lángkardú tábornokára, a későbbi árulóra, ma II. Károly hű bizalmasára ismer, már előre, a legbelső szobából kiált: Nincs barátom az árulók között, Monck úr, jobb lesz, ha be sem jössz, küzdjünk meg azonos fegyverekkel, ha én nem látlak, te se láss engem! S Albemerle nagy hatalmú hercege engedelmesen megáll az előszobában, s ott fogadja a vak költő revelációit, kinek hangja, mint az egek dörgése, távolról zeng. A herceg jelenti, küldöttként jött: miniszteri járadék ígéretét hozta Miltonnak a királytól. Elég!, kondul a költő haragos szava, téged megvásároltak a hercegi címmel, engem nem lehet megvenni, a Költő-címet egyébként sem a királyok adományozzák. – S jön a dühös replikára a herceg szelíd, megfontolt válasza: Tudja ezt maga a király is, s éppen hogy tőled

várja: királyi címét költő-tekintélyeddel, súlyos szavaddal, verseddel erősítsd meg. Soha!, kiált a költő, hogyan lehetne a Köztársaság tegnapi zászlósa ma a Szabad Akarat bevont s elrejtett lobogóinak megtapodója! Mindenki szabadnak van teremtve, még a Sátán törekvése is szabad, hisz ő is az Istentől van: a szabadság szárnyát maga a Teremtő helyezte meztelen vállainkra.

6.

Deborah, ki eddig hallgatott, most előbbre lép s szól: De apám, kályhánk harmadnapja hideg, nincsen fűtenivalónk, s az éléskamránk is üres, gondold meg, a miniszteri járadék sok pénz! Elhallgass, szerencsétlen leány!, dörren reá az apja. Deborah erre önkéntelenül hátra hőköl, s egyetlen pillanatra szinte érintésnyire kerül a háta mögött álló herceghez. Az apa ezt nem látja, de lelke nem vak, érzi: lánya egynémely dologban a vendég George Monck mellett áll. Elfordul, jelezve: az ilyen világgal szemben ő örök ellenzék. Deborah zavarban van. Kikíséri a herceget, s közben úgy érzi, valami gonosz erővel került bűnös viszonyba, akár az ismert darabban a friss-özvegy Anna a férjét megölő Richárdhoz, szemét ő is az ördöghöz aljasította.

7.

Az ősz mindig ugyanúgy jön: ködök, az út mentén szellemllek a fák, tárgyai és nézői az örök ismétlődésnek, némán is beszédes tanúi: mint jön s megy a nyár s a tél változatlan (ahogyan messziről nézve az éj s nap, béke s háború összefolyik egylényegű idővé). Deborah is visszaül asztala mellé, megadón, s rideg apja sem csavarja vissza szavát egy picit sem, ugyanazon sztentori hangon diktál tovább, ahogy az ókori

harcos kiáltott, ötven érctorokkal.
S mondja: Éva női neme hiányát
vélte pótolni az almaevéssel,
bölcsséget akart enni, s evett
balgaságot s halált egész nemének.
Egy vélt alsóbbrendűségből kívánt
kitörni, s végül a fölös tudással
maga is felsőbbrendűségre tört,
s nem látta: férfi-nő egy s azonos
lét szerves felei, s republikát ők
csak így alkothatnak, mert így egyenlők.

8.

Sátán-logosz szállt Évába, mikor
a Kígyó a nőt virágai közt
meglátta és rontást súgott fülébe:
önmagát mintázva beszélt iszonyról,
mit úgymond Isten érez, hallatán
a „hatalommegosztásnak”, s ezért
rejtí Rossz és Törvény tudását
gyümölcsbe, s tiltja mindentől, mi él.
(S a költő itt hangját alább ereszti,
beszúrva mintegy sorai közé:
a Sátán képtelen felfogni, hogy
Isten a Törvénynek nem a tudása,
hanem maga a Törvény, sőt a Lét,
amely dajkál Jót s Rosszat egyaránt –
s folytatja a gondolatsort emígy:)
A Nő a Sátán hívéül szegődött!
Nem látta, mert virágai, a jácint,
az ibolya, az aszfodélosz ágya
fölé hajolt, s háttal állt a Gonosznak,
hogy az, a Kígyó képében, mi kéjjel
vizsgálgatta hátulról bájait,
mert akkor elborzadt volna talán.
Vagy nem?, hisz az almaevés után
maga Éva s Ádám is kábulatban
s kéjben harapta egymást a virágok
ágyán, amely ágy eddig csak a szemnek
jelentett örömet, mézes gyönyört.

9.

Így ítéli meg és el ősanyánk
s ősapánk tettét a késő utód,
ki Homérosz, Sámson s Teirésziász
után szintén vakon rázza oszlopaít
a bűnre s ámulásra hajlamos
világnak, s miután a tengerárhoz
hasonlító jambusai papírra
zúdulnak, „íródeákja” (leánya)
emígy olvassa a tengermorajt:
De mit büntet a nyár tetteiből
az Úr a tél fehér, ádáz dühével,
deres vasával, Júdásbölcsejével?
Mi nem tetszik neki abban a habzó
mozgalmasságban, életben, amit
maga fújt a poremberbe, a fákba,
állatokba – élettelen anyagba,
visszavenni belőle mit akar?
Mégis igaza volna a kígyónak:
ellentmondásos az Úr rendelése
az almáról, a Jó- és Rossz-tudásról:
Az Atya úgy adott, hogy nem adott,
mert a nem ismert jó nem a miénk. –

10.

De ó jaj, eretnek tollam!, hová
viszed lázas képzeletem, hogyan
merem én a Legfőbb Atya s apám
igéit csak lélekben is bírálni!
S mért ne merném, hisz apám is bírál,
elrejtőzködve bár (akárcsak én!)
eposzának külön-különb helyén.
Hol Sátán ő, hol arkangyal, hol Éva,
s mint szikra a sorok pólusain,
pattog a talány, vajon melyik ő.
S a Teremtés-eposzban mely teremtmény
a Legfőbb Szerzőhöz, a Mindenek
Urához illő alakmás? S ha nem
lény az, hanem egy fa, a Kert azon
helye, hol az Úr önmagát bírálja??

11.

Az almaevést családi tanács
előzi meg: Ítéletedben én is
osztozom – dönt Ádám Éva javára.
Legfőbb Atyánk a döntése előtt
kivel vált eszmét, hol mellőle az
asszony? Jó, a Szentlélek ott kotol
kezdetektől az Úr fölött, de némán!,
soha nem ad hangot, a véleménye
az, hogy egyetért, ahogy ősapánk
általában is egyetért nejével,
s ahogyan az én jó apám soha
nem értett egyet asszonyaival.
Éva alakja kompenzáció tán,
művészi elégtétel az anyámnak,
s két másik asszonyának is, akik
anyám korai halála után
szintén hamar sírban leltek nyugalmat?
S tovább megyek (bár lelkem remeg a
félelemtől: mily új bűnbe vezet
elmém szabad csapongása), az Úr
nem kompenzál szintén az almafával?
A Teremtés s Éden feloldhatatlan
ellentmondásai, titka – a szíve
a fa mély gesztjébe rejtve dobog.

12.

Így folyik kettős mederben az éden
vesztése-visszanyerése, Szabad
Akarata leánynak és apának
a műalkat nemes formáiban.
S künn az ősz veszejt a sárga kertet,
szellemllekek a ködben a fenyők,
s az ablakokra holt levél tapad.
Deborah, John Milton leánya is
holt levél a kései századoknak,
mely nagy fáról hullt, s maga se kicsi,
értelmét az Idő olvassa majd!